

Eva Kantůrková posledních let

Ačkoliv Eva Kantůrková vstupovala v šedesátých letech do české literatury spolu s plejádou dalších prozaiček, jež charakterizoval zvýšený zájem o osudy ženy (Jindřiška Smetanová, Alena Vostrá, Věra Sládková, Ludmila Romportlová, Hermína Franková aj.), odlišila se později od nich nejen svými osobními vysoce angažovanými osudy, ale také zvýrazněným posunem k otázkám společenského vývoje, filozofie národa a života vůbec. Stojí tak dnes na jedné straně v popředí, jak ukazovalo i její předsednictví Obce spisovatelů (1994–96), zároveň se logikou svého díla vyděluje z běžných literárních proudů a skupin. Napovídalo by tomu i motto, jež si dala do záhlaví své kapitoly v pozoruhodné publikaci *Sešly jsme se v této knize: „Jsem osoba neposlušná a vzdorovitá.“*¹

Po souboru povídek *Jen si tak maličko povyskočit*², v nichž poprvé exponovala okruh svých zájmů (především peripetie lásky), ale také schopnost psát věrohodné dialogy, dobrou znalost lidské psychologie a smysl pro jemné vcítění do přírodní scenerie, mohla být považována za jednu z odvážnějších a nesporně schopných autorek své doby. Poněkud překvapila svou konfrontační *Smuteční slavnost*³, relativizující vypjaté osudy politických protivníků. Ale podobný námět měla koneckonců již závěrečná povídka *Já se tam vrátím* z jejího povídkového debutu. Ovšem román *Po potopě*⁴ ze života zcela nekonvenční pražské výtvarnice Sylvy Donátové spíše ukazoval na trvalejší tematické zakotvení Kantůrkové v okruhu pražského světa intelektuálů a umělců, s jejich profesním soupeřením, často krátkodechými erotickými a sexuálními vztahy a hektickým zájmem o bezprostřední aktualitu dne. Cítila se v takovém prostředí jistě doma, ten svět ji obklopoval, inspiroval, vysával a zároveň provokoval k nastavení ostrého zrcadla. I v novelách *Krabička se šperky*⁵, psaných v letech 1966–71, zůstává autorka (značně mnohomluvněji) v podstatě ještě u svých dosavadních autorských zájmů. Ve vstupní části této knihy s názvem *Člověk v závěsu* charakterizovala svět, jenž ji obklopoval: „Svět umělecké bohémy, cirkulující mezi Malou Stranou a Národní třídou,“ „v té neklidné, kolotavé a proměnlivé společnosti, která cirkuluje v oblasti Prahy, vymezené na východě Jindřišskou věží, na západě Malou Stranou, na jihu Národní třídou a na severu Pařížskou ulicí a Dlouhou třídou, ve společnosti snobů, příživníků na umění, literárních i jiných podvodníků, ale také skutečných umělců.“⁶ *Pozůstalost pana Ábela*⁷ je sice bizarním příběhem pražského úředníka mezi třemi ženami, ale je tu už náznak parodie vládnoucího režimu, který se lidé naučili šálit a využívat.

¹ Eva Kantůrková: *Sešly jsme se v této knize*. Praha, Toužimský a Moravec 1991, s. 175.

² Eva Kantůrková: *Jen si tak maličko povyskočit*. Praha, Mladá fronta 1966.

³ Eva Kantůrková: *Smuteční slavnost*. Praha, Mladá fronta 1967.

⁴ Eva Kantůrková: *Po potopě*. Praha, Mladá fronta 1969.

⁵ Eva Kantůrková: *Krabička se šperky*. Praha, Horizont 1992; 1. vydání s tit. *Člověk v závěsu*. Köln, Index 1988.

⁶ Tamtéž, s. 10, 12.

⁷ Eva Kantůrková: *Pozůstalost pana Ábela*. Praha, Mladá fronta 1990; 1. vydání tamtéž 1970 nesmělo být distribuováno.

Na rozhraní mezi prvním obdobím Evy Kantůrkové a jejím dalším náročným vývojem, na jehož konci se tato autorka chtě nechtě stávala „svědomím národa“, stojí kniha Černá hvězda⁸, psaná v letech 1970-74. Je nesporným uměleckým vzestupem, střídají se tu styly, úhly pohledu i časové roviny, a to na pozadí českého politického a intelektuálního vývoje od vzniku Československa až do šedesátých let. Zde se Kantůrková poprvé výrazněji chce vyrovnat se svým vlastním předcházejícím myšlenkovým vývojem, i když prostřednictvím příběhu levicového novináře Jiřího Donáta, v němž spatřujeme nespornou inspiraci osudem vlastního otce.

Dále už je to strmá cesta osobního účtování s komunistickým režimem chráněným okupanty. Podpis Charty 77 i pozdější funkce jedné z mluvčích je pouze vnějším výrazem této radikální přeměny Evy Kantůrkové. Autorka, která v té době již plně ovládla stylistickou a invenční stránku spisovatelského řemesla, pokračuje stále v psaní, ale teď je to zápas o pronásledovaného člověka, vědomé vydělení ze společnosti propadlé oportunistu, bez ohledu na osobní ztráty. Takto šla bojovat na mezinárodním fóru za ženy-disidentky nebo za manželky vězňů a pronásledovaných disidentů, jejichž zvláštní osudy poutavě shrnula v interview zmíněného souboru Sešly jsme se v této knize, takto se sama dostala do vězení. V té době se u ní trvale prohlubuje pocit sounáležitosti i s těmi z naprostého okraje společnosti, jak to projevila v reportážně pojaté knize o spoluvězeňkyních Přítelkyně z domu smutku⁹.

Utlačovatelská doba nutila disidentské spisovatele spíše k typu literatury faktu anebo k filozofické esejistice než k volně fabulované próze. Takový vývoj vidíme u Ludvíka Vaculíka a Václava Havla, rovněž u Evy Kantůrkové. U nich se pak uplatňuje jejich předchozí novinářská zkušenost, místy až psaní vlastně jen pro potřebu dne. To je zřetelné u souboru Valivý čas proměn¹⁰, v němž přetiskuje Kantůrková své fejetony a esejistiku ze sedmdesátých a osmdesátých let, jak je psala pro ineditní periodika. Slova se jí hrnou lehce a místy až nadměrně, často se vrací k otázce kontinuity a uzlových bodů vývoje vlastního i národního. Dává prostor obdivu k trvalým hodnotám, k osobnostem zásadního významu jako Václavu Černému, Josefu Zvěřinovi, Jiřímu Kolářovi, Bedřichu Fučíkovi, Thomasi Mannovi.

Ačkoliv mluvíme o knihách ze sedmdesátých, osmdesátých i devadesátých let, všechny se vlastně z hlediska běžného čtenářského vydání objevily až po roce 1989. Vstupují tak opožděně do kontextu nového vývoje, už překonávajícího myšlenkové hledání širokého spektra různorodých osobností kolem Charty z rozhraní sedmdesátých a osmdesátých let. Pozice těchto knih je dnes často nevýhodná – jsou stigmatizovány jako překonané.

Další vývoj Evy Kantůrkové lze charakterizovat jako neustálý zápas. Je to jednak úsilí o zdůvodňování vlastní životní cesty, jednak hledání zasuté identity národní společnosti. Proto její upřímná a otevřená setkávání i korespondence s katolickým, lidsky velmi tolerantním teologem Josefem Zvěřinou¹¹, proto její úsilí o návrat až k postavě Husově. Ani po letech zkoušek není schopna plně se přihlásit ke katolicismu, s nímž se seznámila v dětských letech, aby ho brzy radikálně odvrhla, ani se identifikovat s husitismem, různě využívaným podle časových politických potřeb. Její rozsáhlé kompendium Jan Hus¹², dílo z rozmezí popularizace historie a biografické prózy, je zastavením na cestě úporného hledačství, je vlastně pokusem o ztotožnění s postavou, která našla svou pravdu a je ochotna ji hájit až do nejzazších mezí. Je to více dílo pro

8 Eva Kantůrková: Černá hvězda. Praha, Mladá fronta 1992; 1. vydání Köln, Index 1984.

9 Eva Kantůrková: Přítelkyně z domu smutku. Praha, Čs. spisovatel 1990; 1. vydání Köln, Index 1984.

10 Eva Kantůrková: Valivý čas proměn. Praha, Český spisovatel 1995.

11 Viz mj. Eva Kantůrková: Dialog o víře. Praha, Scriptum 1993.

12 Eva Kantůrková: Jan Hus. Praha, Melantrich 1991.

potřebu samotné autorky než pro veřejnost, kterou spory o Husa, kdysi tak vášnivé a ještě za první Československé republiky aktuální, v devadesátých letech v podstatě nezajímají.

Ale přes Husa a kontakty se Zvěřinou se Kantůrková chce ještě intenzivněji vyrovnávat s osobností samotného Krista. V knize *Pán věže*¹³ se jakoby v horečnaté vizi pokusila spojit palčivé téma odvratu od komunistické minulosti, zachycené v širokém spektru různých prostředí, s přiblížováním k symbolu Ježíše Krista. Jeho postavu zde traktuje nebiblicky, nenábožensky, v úhrnu je to postava nevýrazná, více stín než pán života a smrti. Prózu, pro niž by literární teorie použila termínu klíčový román, musíme chápat jako odvážný a ne zcela podařený experiment z prostředí disidentské literatury, jako mísení žánrů, stylů, idejí, polemik, dokonce snad s jistým náběhem k postmodernismu; nabízí se dokonce jakási volná paralela ke Kunderově *Nesnesitelné lehkosti bytí*. Kantůrková zde sáhla příliš vysoko, ale aby to mohlo být dílo zásadního významu a trvalé platnosti, musela by získat jistý až chladnokrevný odstup od žhavého magmatu doby, prózu kompozičně sevřít a průběžné pásmo kristovsko-ješuovské povýšit na stejnou rovinu věrohodnosti, jaké dosáhla v ostře viděné situaci okolo smrti bývalého prominenta režimu. Nicméně skloňme se před odvahou, s níž se autorka pustila do psaní této prózy. I s odstupem cítíme onu vášeň za každou cenu spojit aktuální nepřívětivou situaci s nadčasovým symbolem pravdy a spravedlnosti.

Kantůrková tedy svět pojímá v čím dál větší šíři. Sebe do něj situuje jako bytost, která dostala osudový a mimořádně náročný úkol. Ačkoliv si stále zachovává všechny rysy ženského a postupně velmi chápavého vztahu ke všem projevům života (navíc psát opravdu umí), přece ji mnohé odlišuje od ostatních českých autorek. Nedovede mlčet, nedovede své poznání a dokonce základní trauma svého života jen volně transponovat do různě modulovaných příběhů (jak to dělá např. Vladimír Körner, který svůj tragický dětský zážitek z pomezí češství a němectví na konci války stále přenáší do dějů z různých dob a různých prostředí). Svědectvím o její současné pozici v české literatuře je její poslední kniha *Památník*¹⁴.

Do tohoto díla bez přesnějšího žánrového zařazení zahrnula vše: Minulost svou, svých přátel i celé společnosti, svůj současný život a poznání, hledání pevného zázemí lidského i kulturního. V kapitolách nazvaných podle některých významných osobností z intelektuálního prostředí (z něj se vymyká příběh estebácké poručice „Novotné“) se prolíná minulost se současností, chápavý postoj i k těm, kdo nevydrželi mocenský nátlak, okouzlení vzdálenou cizinou, do níž se mohla rozletět, i vlastní odsudek bezohledného ekonomismu, nastupujícího dravě v naší společnosti po první převratové vlně, kterou vedli disidenti v čele s Václavem Havlem. Ostře kritizuje, ale zároveň chápe, připouští a nediví se logice vývoje. *Památník* končí obdivem k Václavu Černému, který také dovedl být za každou cenu svůj.

Nabízí se srovnání s Českým snářem Ludvíka Vaculíka¹⁵. I to je kniha zvláštního typu, vymezující osobní pozici na pozadí drtivé doby, se směsí autenticity, autostylizace a snu. *Památník* i *Český snář* vypovídají hodně o poměrech v disentu, někde se vzájemně doplňují, ale zatímco Kantůrková přes své vášnivé zaujetí neztrácí určitou noblesu, Vaculík se prezentuje jako programově a naze přízemní, až únavně detailní - veden jako by představou, že vše, co dělá, je přirozené, samozřejmé a od přírody dané.

Vaculík i Kantůrková, lidé s osudově závažnými prožitky, nesoucí své minulé osudy i zásluhy do doby Vieweghů, Jáchymů Topolů a Chaunů, musejí své dnešní angažmá v literatuře i společnosti stále znovu promyšlet. Jsou utváření svou minulostí a zážitky svých i obecných tragédií,

¹³ Eva Kantůrková: *Pán věže*. Praha, Čs. spisovatel 1992.

¹⁴ Eva Kantůrková: *Památník*. Praha, Čs. spisovatel 1994.

¹⁵ Ludvík Vaculík: *Český snář*. Brno, Atlantis 1990.

mají silný, mnohotvárný a nezaměnitelný hlas. Kantůrková navíc své nezastírané ženství, vědomí svého poslání a žhavou touhu propálit se stůj co stůj k podstatě života, takového, jenž by měl svůj ospravedlnitelný cíl.